

УДК 94(477.83):394-058.14"1945/1950"

DOI: 10.24919/2312-2595.11/53.272630

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Олександра СВЙОНТИК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lesyadudnyk@dspu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-3538>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/AFS-4791-2022>

Михайл ГРАНД

аспірант кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (author@mikhailgrand.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3587-2162>

Бібліографічний опис статті: Галів, М., Свйонтик, О., & Гранд, М. (2022). Повсякденне життя робітництва Дрогобиччини у перші післявоєнні роки (1945–1950). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 11/53, 292–309. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.11/53.272630>.

© Микола Галів, Олександра Свйонтик, Михайл Гранд

Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія. Випуск 11/53 (2022)

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ РОБІТНИЦТВА ДРОГОБИЧЧИНИ У ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ (1945–1950)

Анотація. *Мета статті* – представити результати дослідження повсякденного життя робітництва Дрогобицької області УРСР у 1945–1950 рр. **Методологія дослідження** спирається на принципи науковості, історизму, системності, авторської об'єктивності, а також використання загальнонаукових методів (індукції та дедукції, аналізу і синтезу) та спеціально історичних методів (історико-системний, історико-генетичний, історико-типологічний). **Наукова новизна** полягає у тому, що уперше на основі маловідомих джерел відображення повсякденне життя робітництва Дрогобицької області УРСР у 1945–1950 рр. **Висновки.** У результаті дослідження з'ясовано, що повсякденне життя робітництва Дрогобиччини у перші повоєнні роки характеризувалося вкрай незадовільними матеріально-побутовими і соціальними умовами. Карткова система, яка діяла до 1947 р., не враховувала навіть мінімальні потреби робітників, на утриманні яких були родини з кількох осіб. Заробітна плата коливалася від 200 до 900 крб., однак 20–30 % грошових доходів спрямовувалося на оплату податків, державних позик, виплату грошових штрафів за невиконання норм виробітку тощо. Продуктовий кошик робітника обмежувався переважно картоплею і поганій якості чорним хлібом. Умови проживання міських робітників були нужденними, децю кращим виявлялося становище сільських робітників. Однак останні, володіючи земельними ділянками, змушені були сплачувати натуральні і грошові податки. Робітництво було об'єктом індоктринаційних зусиль компартії, комсомолу і профспілкових організацій. Політика радянського режиму щодо робітництва, зазвичай викликала осуд робітників, частина з яких симпатизували українському визвольному рухові (ОУН і УПА), але ніколи не наважувалися на відкриті протести.

Ключові слова: робітництво; повсякденне життя; Дрогобицька область; соціальні процеси; побут.

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Professor, Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>**Oleksandra SVIONTYK**

PhD (Education), Associate Professor, General Pedagogy and Preschool Education Department, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lesvadudnyk@dspu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-3538>ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/AFS-4791-2022>**Mikhail GRAND**

Postgraduate Student of the Department of History of Ukraine and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (author@mikhailgrand.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3587-2162>

To cite this article: Haliv, M., Sviomyk, O., & Grand, M. (2022). Povsiakdenne zhyttia robotnytstva Drohobychchyny u pershi pisliavoienni roky (1945–1950) [Everyday life of workers in the Drohobych region in the first post-war years (1945–1950)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 11/53*, 292–309. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.11/53.272630> [in Ukrainian].

**EVERYDAY LIFE
OF WORKERS IN THE DROHOBYCH REGION
IN THE FIRST POST-WAR YEARS (1945–1950)**

Summary. *The purpose of the article is to present the results of a study of the daily life of workers in the Drohobych region of the Ukrainian SSR in 1945–1950. The research methodology is based on the principles of scientificity, historicism, systematicity, authorial objectivity, as well as the use of general scientific methods (induction and deduction, analysis and synthesis) and special historical methods (historical-systemic, historical-genetic, historical-typological). The scientific novelty is that for the first time, on the basis of little-known sources, the everyday life of workers in the Drohobych region of Ukraine in 1945–1950 is*

presented. **The conclusions.** As a result of the research, it was found that the everyday life of the workers of the Drohobych region in the first post-war years was characterized by extremely unsatisfactory material and social conditions. The card system, which operated until 1947, did not take into account even the minimum needs of workers who supported big families of several people. Wages ranged from 200 to 900 rubles, however, 20–30% of the workers' cash income was used to pay taxes, state loans, payment of monetary fines for non-fulfillment of production tasks, etc. The worker's food basket was limited mainly to potatoes and brown bread, which was of poor quality. The living conditions of urban workers were poor, the situation of workers who lived in villages and had their own modest accommodation was somewhat better. These rural workers used land plots, grew certain products, but had to pay high taxes in kind and money. Workers of Soviet enterprises were the objects of indoctrination by the Communist Party, Komsomol and trade union organizations. The workers did not like the economic and social policies of the Soviet regime, some of whom sympathized with the Ukrainian liberation movement (OUN and UPA), but never dared to openly protest against the authorities.

Key words: workers; everyday life; Drohobych region; social processes; everyday life.

Постановка проблеми. Населення західних областей України у перші повоєнні роки опинилося в біфуркаційних умовах радянських суспільно-політичних, економічних, культурно-духовних трансформацій, які вплинули на повсякденне життя кожної людини. Особливу увагу викликає повсякдення робітництва, яке оголошувалося прогресивним класом і будівником нового суспільного ладу. Відзначимо, що робітництво Дрогобиччини було доволі чисельною соціальною групою ще напередодні Другої світової війни, а у повоєнні роки зростало не лише завдяки місцевим мешканцям, але й прибулим працівникам з інших регіонів України та СРСР. З'ясування повсякденних аспектів життя робітництва Дрогобиччини потребує окремого дослідження з огляду на появу нових історичних джерел і наукових публікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок і дослідження повоєнного життя населення України, зокрема робітництва, здійснили Л. Ковпак (Ковпак, 2003), О. Коляструк (Коляструк, 2012), О. Янковська (Даниленко, 2010, с. 293–338), О. Ісайкіна (Ісайкіна, 2006; Ісайкіна, 2010). Повсякденне життя населення

Дрогобицької області УРСР (1944–1953) аналізували Р. Попп (Попп, 2016; Попп, 2017), М. Галів, Н. Ільницька, М. Гранд (Галів, Ільницька & Гранд, 2022), О. Свійонтик (Свійонтик & Галів, 2021), В. Ільницький, Л. Гриник і Н. Кантор (Ільницький, Гриник & Кантор, 2022) та ін. У їхніх працях висвітлено й деякі аспекти повсякдення робітництва. Аналіз останніх публікацій засвідчив, що наразі немає дослідження, присвяченого винятково питанням повсякденного життя робітників Дрогобиччини у перші повоєнні роки.

Мета статті – представити результати дослідження повсякденного життя робітництва Дрогобицької області УРСР у 1945–1950 рр.

Виклад основного матеріалу. Значна частина робітництва Дрогобицької області зосереджувалася у містах Дрогобич і Борислав, відомих своїми нафтовидобувними і нафтопереробними підприємствами. Чисельність робітництва поступово зростала. Якщо у 1946 р. у Дрогобицькій області налічувалося 20 472, то у 1950 р. – 25 032 робітники промислових підприємств, без урахування робітників артілей промислової кооперації, промислових підприємств колгоспів, частини дрібних підприємств) (Народне господарство, 1956, с. 15; Попп, 2016, с. 96). Лише на підприємствах Борислава улітку 1946 р. працювали приблизно 4 тис. робітників (ГДА СБУ, ф. 13, т. 78, арк. 308). Крім Дрогобича і Борислава, менші промислові підприємства діяли в Стрию, Самборі, Ходорові, селах Стебник, Східниця, Меденичі, Верхнє Синьовидне та ін.

Значну частину свого щоденного часу робітники проводили на підприємствах. У перші повоєнні роки було повернуто 8-годинний робочий день, однак, крім того, впроваджували обов'язкові громадські роботи обсягом 50 год. на рік (наприклад, на ремонтах доріг у неділі). Суворою залишалася «трудова дисципліна». За найменший саботаж чи аварію, спричинену навіть з браку інструментів, робітника заарештовували. Арешт і судовий вирок загрожував робітникам і за невихід на роботу, третє за чергою спізнення на роботу. Після першого запізнення робітника з його заробітної плати відраховували 25 % протягом семи місяців, після другого – 50 %, а після третього загрожували три роки в'язниці. Запізненням вважалося невчасне (понад 10 хв.) прибуття до місця праці (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 127).

Заробітна плата робітників залежала передовсім від норм виробітку. У квітні 1946 р. відбулося підвищення заробітної плати робітникам нафтової промисловості. Це підвищення насамперед охопило бурильників (вертачів), які працювали на нафтовидобувних підприємствах Борислава. Інших робітників, наприклад, кочегарів, перевели до нижчої тарифної групи (з п'ятої до четвертої). По суті, підняття заробітної плати одним категоріям працівників відбулося за рахунок інших. З цього приводу серед робітників Борислава відкрито висловлювалося невдоволення. Керівники підприємств зобов'язали бригадирів та начальників цехів вести переконувальні бесіди з робітниками, під час яких наголошувати, що навіть робітники нижчих тарифних груп отримали підвищення заробітних плат на 43 копійки на день (ГДА СБУ, ф. 13, т. 78, арк. 308). Звісно, при цьому замовчувалося, що таке підвищення для робітників четвертої тарифної групи було нижчим, ніж п'ятої тарифної групи. Водночас вертачі, які раніше отримували 20 крб./день, відтепер отримували 24 крб., їхні помічники – відповідно 18 крб./день, а тепер – 21 крб./день (ГДА СБУ, ф. 13, т. 78, арк. 308).

Відзначимо, що не усі бригадири погодилися на роль пропагандистів і запропонували дирекціям нафтопромислів скликати загальні збори робітників і пояснити ситуацію з несправедливою оплатою праці. На це парторг II-го нафтопромислу Воярчук сказав: «Нам таких бригадирів не треба, що бояться своїм робітникам роз'яснювати закон. Нехай не думають, що вони такі фахмани, та що їх нема чи не буде ким заступити. Ми... нецінімо людей з дипломами, а тих, які йдуть за сов[єтською] владою. Можемо зробити і так, що поставимо на ваше місце звичайного робітника, а вас на чорну роботу» (ГДА СБУ, ф. 13, т. 78, арк. 308).

Виробничі норми різнилися залежно від галузі і специфіки роботи підприємств. Для прикладу, на початку 1948 р. розпочалося будівництво водогону завдовжки 18–20 кілометрів від с. Рибник Підбузького району до м. Борислав. На будівництві працювали місцеві робітники з найближчих сіл (30–40 осіб), які копали рови-траншеї. За викопаний 1 м³ м'якої землі робітник отримував 3,60 крб., за 1 м³ твердої землі – 5,60 крб. (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 126).

Загалом норми виконувалися на 90–100 %, хоча траплялися й випадки недостатнього виконання (на 50–60 %). Від виконання норм

залежала заробітна плата. Водночас робітники не були зацікавлені у перевиконанні норм, оскільки виконана на 102 чи 104 % норма вже наступного місяця вважалася стовідсотковою, тож у такий спосіб зростали. За невиконання норми робітник, звісно, не міг отримати повної заробітної плати. На багатьох підприємствах встановлювалася система грошового покарання за невиконання норм. Так, на початку другого кварталу 1948 р. робітник нафтопромислу № 5 (Східниця) Микола Федішин не виконав місячної норми, за що змушений був заплатити 58 крб. Робітник озокеритних шахт Михайло Ваврик у липня 1948 р. за невиконання місячної норми змушений був заплатити 100 крб. зі своєї платні. У серпні того ж року робітники Бірюков, Іван Грім та Олекса Костів також втратили частину зарплатні за невиконання норм. У шахті озокериту № 1 робітники трьох бригад (понад 30 осіб), які працювали у три зміни під землею, у грудні 1947 р. через невиконані норми одержали лише 3 крб. місячної зарплати. Водночас бригадири, які мали стабільну місячну ставку, отримували платню повністю (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 127).

Подекуди високі норми виробітку і жорсткі вимоги їх виконання ставали причинами звільнення працівників. Так, 27 серпня 1948 р. робітниця-топ'ярка в озокеритних шахтах Шура Дудиненко, українка зі східноукраїнських земель, звільнилась бо не могла виконати норми й одержувала маленьку платню, якої не вистачало на прожиття (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 127). Високі виробничі норми ставали причиною нещасних випадків на виробництві. Так, робітник-вибійник шахти озокериту № 1 Іван Мельник, який підписав зобов'язання перевиконати норму (140 %), на початку серпня 1948 р. загинув через обвал породи. Намагаючись виконати узяті на себе зобов'язання, він не дбав належним чином про «стемплювання» шахти, що й призвело до трагедії (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 127).

Розміри заробітної плати робітників Дрогобиччини корелювали із загальноукраїнськими показниками. Відомо, що у другій половині 1940-х рр. робітники у східних областях України отримували такі заробітні плати: працівники гіпсового заводу – 258 крб., хімічної фабрики – 307 крб., асфальтно-бетонного заводу – 802 крб., толевого заводу – 317 крб. (Ісайкіна, 2010, с. 182). Загалом робітники великих підприємств Дрогобиччини отримували від 350 до

900 крб. (станом на 1948 р.) (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 128). Нижчою була заробітна плата (і номінальна, і реальна) у робітників дрібніших нафтових підприємств (наприклад, робітники копальні нафти у с. Урич у 1946 р. отримували від 200 до 600 крб. на місяць) та менших заводів і фабрик (робітники пекарень у Бориславі у тому ж році отримували 150–700 крб. на місяць) (ГДА СБУ, ф. 13, т. 78, арк. 272, 308). У 1950 р., згідно з повідомленнями газети «Радянське слово», робітники та інженерно-технічний персонал нафтопереробних заводів Дрогобича отримували 1200–1600 крб. заробітної плати щомісяця (Попп, 2017, с. 477).

Відзначимо, що бригадири і керівники цехів, отримували підвищення до платні та премії за виробничі успіхи керованих ними робітників. 20–30 % заробітної плати робітника призначалося на сплату податків і відрахувань. Так, у 1948 р. на виплату дохідного податку – 13 %, податок на неодружених – 6 %, профспілковий внесок – 1 %, на радянський Червоний Хрест – 12 крб. на рік. Бездітні робітники сплачували 150 крб. на рік, батьки однієї дитини – 100 крб., двох дітей – 50 крб. Кожен робітник, як і будь-який інший працівник, повинен був раз на рік підписати державну позику у розмірі місячної зарплати, яку опісля щомісяця стягували з платні. Крім цих відрахувань, кожен робітник мусив передплачувати республіканську, обласну і міську газети. Передплата республіканської газети коштувала 60 крб., обласної – 30 крб., міської – 15 крб. Відтак робітник, якому нараховували 450 крб. місячної платні, отримував «на руки» 300–320 крб. (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 128).

Траплялися випадки відмови робітників підписувати державну позику. Так, у першій половині травня 1948 р. на шахтах № 1 і № 2 тресту «Укрозокерит» у м. Борислав робітник-вибійник Петро Рішин (росіянин) відмовився підписати позику. Його, звісно ж, покарали: перевели на «капітальну роботу» (ремонт шахти, а саме, побудову нових і ремонт старих цибрин шахти). Робітники поміж собою називали таку роботу «карною» працею, вважаючи її найгіршою і небезпечною, адже доводилося працювати «у повітрі», тобто виконувати операції, будучи прив'язаним мотузкою і без оперття під ногами (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 131).

Заробітна платня робітника у перші повоєнні роки була недостатньою для забезпечення його першорядних потреб. Робітники,

що мали родини й, крім себе, утримували 2–3 осіб, за місячну платню у 1948 р. могли купити 1 ц картоплі (120 крб.), 10 кг борошна (150 крб.), 1 кг жиру (60 крб.), 15 кг хліба (45 крб.). Робітники, які отримували нижчу платню або ж які не виконували норм, опинялися в дуже скрутному становищі. У державних крамницях, де завжди існували черги, можна було придбати, крім хліба, цукру, борошна і, зрідка, мануфактури, такі товари: масло – 60 крб.; м'ясо волоче – 15 крб.; м'ясо свинне – 65 крб.; папіроски – 10–30 крб. за 100 шт.; пачка цигарок – 5–30 крб.; горілка – 113 крб./л.; вино – 45–105 крб./л.; зубна паста – 5 крб. Часом можна було купити шапку – 60 крб., у дуже рідких випадках – робочі черевики вартістю 75–100 крб., бритву – 92 крб. (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 129).

Оскільки у державних крамницях не завжди можна отримати достатню кількість товарів, то робітникам часто доводилося користуватися послугами «чорного ринку», де вартість продукції інколи була удвічі-тричі вищою. Так, 1 кг хліба у державних крамницях коштував 3 крб., натомість на «чорному ринку» – 10 крб., 1 кг борошна, відповідно, 6,5–15 крб. і 10–30 крб. Костюм коштував 1000–1200 крб., військовий мундир – 300–1500 крб., резинові чоботи – 350 крб. (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 129). Зрозуміло, що за таких умов споживчий кошик робітника був доволі скромним і обмежувався, переважно, продуктовою складовою. Остання також була доволі одноманітною й здебільшого складалася з картоплі і хліба.

Робітники, які мешкали у містах, змушені були займатися дрібним ремеслом, виробляти різні речі, які згодом члени їхніх родин намагалися у селах виміняти на харчові продукти. Доводилося продавати й власні вживані речі, зокрема з особистого гардеробу. Часто робітники і члени їхніх родин змушені були займатися спекуляцією. Робітники ж, які проживали у селах, мали присадибні ділянки. Проте вони були зобов'язані сплачувати податки. Так, один із робітників калійного комбінату у с. Стебник володів 0,5 га землі, за що сплачував на рік 150 кг збіжжя, 140 крб. ґрунтового податку, 75 крб. держстрахування від хати, 36 кг м'яса (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 130). Тож твердження істориків про те, що умови життя сільських робітників були дещо кращими, ніж міських, видаються не зовсім коректними.

Як відомо, до 1947 р. в СРСР діяла карткова система, яка для робітників була певною гарантією стабільного отримання хоча б мінімальних обсягів товарів. Робітники за картки могли отримати хліб до 15 кг на місяць. Як відомо, існували робочі картки 1-ї і 2-ї категорій, а також спеціальні картки для службовців, дітей та утриманців. Норми відпуску продуктів за картками, а також ціни на ці продукти були строго фіксованими. Так, денна норма відпуску хліба за робочою карткою 1-ї категорії складала 800 г., за карткою 2-ї – 600 г. (Вронська, 1998, с. 166; Ісайкіна, 2010, с. 181; Коляструк, 2012, с. 132). Однак карткова система викликала нарікання у робітників. Так, згідно з повідомленнями радянських спецорганів, які аналізували надіслані поштою листи, робітники Борислава у 1946 р. скаржилися: «... Стало жити погано, жити дорого, і велике скорочення, багато їдалень зачинили. Працює один хлібозавод, комерційного хліба не стало зовсім, а на ринку буханка стала 35 рублів. [...] Хлібних карток немає, жити важко...» (Андрющенко & Каганов, 2022, с. 343).

Після скасування карткової системи й проведення грошової реформи постачання хліба дещо скоротилося, тож його важко було отримати. Так, до 1947 р. на нафтопромисел № 9 (Борислав – Раточин), де працювали приблизно 600 робітників, привозили 13,5 ц хліба щодня, котрий роздавався робітникам за картки. Після скасування карткової системи на нафтопромисел привозили лише 100 кг хліба. Подібна ситуація склалася і в с. Східниця, на терені якого є діяв нафтопромисел № 5. До села, яке налічувало 2572 мешканців, серед них 793 робітники, постачали щоденно 15–18 ц хліба. Після відміни карткової системи, до Східниці завозили 7 ц хліба на день. Цей хліб, як і раніше, був низької якості («квасний, чорний з різними домішками, одним словом неможливий до їдження»), але його придбання стало проблематичним: до державної крамниці шикувалися довжелезні черги, які контролювалися міліцією (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 130).

Невід’ємним елементом життя робітників Дрогобиччини у перші післявоєнні роки став стахановський рух. Його організували на кожному підприємстві за вказівкою «з гори», причому для кожного підприємства визначалася кількість «ударників праці». Особливу активність у цьому напрямі проявляли партійні осередки, а парторги займалися проведенням мітингів і зборів робітників, де

виголошувалися доповіді про необхідність і завдання стахановського руху у четвертій п'ятирічці. Задля демонстрації успіхів у формуванні «стахановців», до їх числа зараховували тих, які виконували і перевиконували норму, або визначали робітників (переважно комсомольців, кандидатів у члени або членів компартії), яким свідомо дописували виробничі успіхи усієї бригади з метою формування образу «стахановця». Прізвища тих, які виконували норми на понад 150 %, розміщували на «дошках пошани», виголошували під час мітингів. Бригада, яка виконувала норму на 180 %, отримувала як винагороду бляшаний червоний прапорець, а за виконання норми на 200 % – бляшану червону зірку. «Стахановців» винагороджували грошовими преміями, але не харчовими продуктами (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 130–131).

Відомо, що на бориславському нафтовидобутку існувала практика дописування вироблених норм бригадирам. Кожного місяця 1 % видобутої нафти, за умови повного виконання норми бригадою, залишали для «власного вжитку» бригади, а пізніше цей залишок додавали до наступної виробленої норми й записували на рахунок бригадира. Тож бригадир оголошувався «стахановцем». Саме у такий спосіб у березні 1948 р. «стахановцем» став Дмитро Штебер, оператор нафтопромислу № 5. Йому вручили перехідний червоний прапор, однак через два місяці цю нагороду забрали, оскільки робітник так і не зміг повністю виконувати норму власними силами. На бориславських озокеритних шахтах існувала інша практика: адміністрація не зараховувала одного візка нафти робітникам, які їх вантажили. Цю нафту дописували до виробничих успіхів 15-ти «стахановців» підприємства, більшість з яких були росіянами та ще й членами компартії (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 131).

Однією з форм експлуатації робітництва були «соціалістичні змагання», котрі запроваджувалися на усіх підприємствах в індивідуальній, груповій (між бригадами, цехами, відділами) і галузевій (поміж заводами, фабриками, артілями тощо) формах. На кожному бориславсько-східницькому нафтопромислі змагання розгорталося поміж бригадами, а нагородою переможцям слугував червоний прапор нафтопромислу і прапор профспілки. Зауважимо, що за придбання червоного прапора на кожному нафтопромислі робітники за платили 1200 крб., за придбання профспілкового прапора – 1500 крб.

Крім того, соцзмагання розгорталося й поміж нафтопромислами в рамках об'єднання «Укрнафта» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 131).

Побутові умови життя робітників у перші післявоєнні роки залишалися вкрай нужденними. Робітники заради виживання змушені були продавати свій одяг і елементи хатнього інтер'єру. В особливо важкому становищі опинялися робітники, направлені зі східних областей України, а також переселенці з Польщі. Вони не мали власних помешкань, мешкали у перетворених на гуртожитки хатах та спеціальних таборах. «Робітники... часто буває, що виходять на роботу без снідання, а на обід виносять собі кілька сирих картопель, які опісля печуть собі в часі обідньої пори на заводі чи іншому підприємстві. Це мало місце в шахтах озокериту за цілий 1948 р. Подібних таких випадків зустрічається частіше також у робітників з міст, які не мають присадибної землі. Найголовнішою їдою у робітників є картопля, а в приїздних робітників також большевицький чорний хліб» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 131–132), – йшлося у звіті оунівського підпілля про становище у містах Дрогобиччини.

Соціальне забезпечення робітників залишалося на низькому рівні. Траплялися випадки, коли внаслідок погіршення стану здоров'я або отримання важкої травми на виробництві, робітників звільняли з роботи. Так, у другому кварталі 1948 р. було звільнено робітника Юрія Кобильника, який працював на шахтах тресту «Укрозокерит» у Бориславі, й отримав грижу. Йому надали допомогу у розмірі третини місячної платні, але через непридатність позбавили роботи. З іншого боку, були випадки залучення до праці й інвалідів, яким платили мізерні кошти (наприклад, робітник Рудик, який працював копачем на будівництві водопроводу Рибник-Борислав, був інвалідом війни – не мав пальців на одній із рук). Через профспілкові організації деякі робітники отримували можливість «поправити здоров'я» у санаторіях, але не у Трускавці, де відпочивали представники радянської і партійної номенклатури, чиновники і офіцери, а у с. Роздолів на Станіславщині. За 12 днів відпочинку робітник сплачував 85 крб., а решту оплачувала профспілка. Однак умови у цьому санаторії були, по суті, табірними. На відпочивальників очікувало вбоге харчування і додаткова праця у підсобному господарстві санаторію (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 130).

Існували проблеми і в організації пенсійного забезпечення робітників. Інколи робітникам пенсійного віку, які виявлялися непрацездатними, замість пенсії пропонували утримання у «будинку старців». Таку пропозицію, для прикладу, отримав робітник східницького нафтопромислу № 4 Олексій Савчин, якому виповнилося 65 років і під час праці він втратив руку. На його утриманні були дружина і шестеро дітей, проте робітника було звільнено. Він, проте, відмовився від «повного забезпечення» у «домі старців», заявивши, що не хоче там загинути з голоду (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 132).

У перші повоєнні роки до повсякденного життя робітників західних земель України увійшли різні форми культурно-просвітницької роботи, якими партійні, комсомольські та профспілкові організації намагалися «охопити робітничі маси» з метою ідеологічного впливу. При кожному підприємстві, яке налічувало понад 500 працівників, утворювалися клуби з бібліотеками. У клубах двічі-тричі на місяць для робітників влаштовували покази кінофільмів, а також влаштовували театральні вистави художньої самодіяльності. Раз або двічі на тиждень влаштовувалися забави з танцями. Щотижня у кожній бригаді, цехові чи секції відбувалися доповіді на ідеологічну та політичну тематику. Фонди бібліотек зазвичай були доволі мізерними, налічуючи від 30 до 60 книг (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 132). Згідно з даними підпілля ОУН, робітники не виявляли зацікавлення бібліотеками, сеансами кінофільмів, танцювальними вечорами (активність щодо цих форм відпочину проявляла переважно прибула зі східних областей України молодь) (Галів, Ільницька & Гранд, 2022, с. 233).

Не відзначалася успіхом і політично-масова робота відповідних органів щодо робітників. Щотижня, а інколи й двічі на тиждень на підприємствах відбувалися мітинги і лекції на політичну тематику, серед якої домінували міжнародні огляди, історія ВКП (б), глумачення «класиків марксизму-ленінізму». На такі мітинги і збори робітників збирали примусово-наказовим шляхом. Траплялося, що під час мітингів влаштовували перекличку робітників, виявляючи у такий спосіб відсутніх. Останніх згодом очікували догани від керівництва (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 132). В одному з документів підпілля ОУН на Дрогобиччині 1948 р. стверджувалося: «Робітники на мітингах чи на зборах не цікавляться, не слухають

большевицьких агітацій, а сонно зітхають, думаючи чим скоріш відійти додому. Большевицька пропаганда серед робітництва не приймається, за винятком комсомольців, які вписалися в комсомол на підставі почуття» (Галів, Ільницька & Гранд, 2022, с. 233–234).

Саме з документів ОУН дізнаємося про політичні настрої серед робітництва Борислава і Дрогобича. На думку місцевих оунівських провідників, робітники таємно ненавиділи чинний режим, сподівалися на світовий конфлікт між США і Великобританією, з одного боку, та СРСР з іншого, прагнули позбутися надмірної експлуатації. У розмовах поміж собою робітники часто висловлювали припущення щодо початку війни західних країн проти СРСР. В оунівських провідників складалося враження, що робітники були прихильними до українського націоналістичного руху. У звіті провідника Дрогобицького надрайонного проводу ОУН Володимира Босака («Чорнота», «Зенко», «Вірлан», «145-В») дещо оптимістично оцінювалися революційні настрої робітництва Дрогобиччини: «Вони є свідомі того, що визволення може прийти тільки тоді, коли українська нація при умовинах воєнної обстановки буде мати сильну революційну організацію. Робітництво є настроєне революційно вдруге більше від селян. І тому зараз вони на нашу революційну боротьбу дивляться з майбутністю визволення їх з нечуваних форм експлуатації. На устах робітників постійно є говорення про нашу революційну боротьбу, а вістка про подвиг підносить в них підйом духа» (ГДА СБУ, ф. 13, спр. 376, т. 74, арк. 133).

Висновки. Отже, повсякденне життя робітництва у перші повоєнні роки характеризувалося вкрай незадовільними матеріально-побутовими і соціальними умовами. Карткова система, яка діяла до 1947 р., не враховувала навіть мінімальних потреб робітників, на утриманні яких були родини з кількох осіб. Заробітна плата коливалася від 200 до 900 крб., однак 20–30 % грошових доходів робітників спрямовувалося на оплату податків, державних позик, виплату грошових штрафів за невиконання норм виробітку тощо. Споживчий кошик робітника обмежувався переважно картоплею і поганої якості чорним хлібом. Умови проживання міських робітників були нужденними, дещо кращим виявилось становище сільських робітників. Однак останні, володіючи земельними ділянками, змушені були сплачувати натуральні і грошові податки. Робітництво було об'єктом індоктринаційних зусиль компартії, комсомолу і профспіл-

кових організацій. Політика радянського режиму щодо робітництва, зазвичай викликала осуд робітників, частина з яких симпатизувала українському визвольному рухові, але ніколи не наважувалася на відкриті протести.

Перспективні напрями досліджень. Потребує дослідження повсякдення інших соціальних верств і груп Дрогобиччини зазначеного періоду (селян, духовенства, інтелігенції тощо).

Джерела та література

- Андрющенко, Е., & Каганов, Ю.** (2022). Матеріально-побутові умови життя мешканців Західної України у спецповідомленнях радянських органів державної безпеки (1946–1953). В В. Ільницький (Ред.), *Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–1953): повсякденне життя*: колективна монографія (с. 337–348). Riga, Latvia: «Baltija Publishing».
- Вронська, Т.** (1998). Дія карткової системи в Україні у воєнні та повоєнні роки (1941–1947). *Сторінки воєнної історії: збірник наукових праць*, 2, 156–169.
- Галів, М., Ільницька, Н., & Гранд, М.** (2022). Повсякденне життя населення Дрогобиччини (1947–1948): нове документальне свідчення. В В. Ільницький (Ред.), *Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–1953): повсякденне життя*: колективна монографія (с. 183–242). Riga, Latvia: «Baltija Publishing».
- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України.
- Даниленко, В.М.** (Ред.). (2010). *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. (Кн. 1 (1–2)). Київ: Інститут історії України НАН України.
- Ільницький, В., Гриник, Л., & Кантор, Н.** (2022). Повстанське повсякдення у воєнних реаліях (1944–1950-і рр.): вибрані питання. В В. Ільницький (Ред.), *Західні землі України у перші післявоєнні роки (1944–1953): повсякденне життя*: колективна монографія (с. 94–115). Riga, Latvia: «Baltija Publishing».
- Ісайкіна, О.** (2006). *Побут та дозвілля міського населення України в повоєнний період (1945–1955 рр.)*. (Автореф. дис. ... канд. іст. наук). Київ.
- Ісайкіна, О.** (2010). Побут міського населення України в повоєнний період (1945–1955 рр.). *Історія повсякденності: теорія і практика*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Переяслав-Хмельницький, 14–15 травня 2010 р.). (с. 181–184). Переяслав-Хмельницький.
- Ковпак, Л.** (2003). *Соціально-побутові умови життя населення в II-й половині ХХ ст. (1945–2000 рр.)*. Київ.

- Колясчук, О.А.** (2012). Повсякденне життя українського суспільства у перші повоєнні роки (1944–1947). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*, 20, 131–136.
- Народне господарство.** (1956). *Народне господарство Дрогобицької області. Статистичний збірник*. Дрогобич: Дрогобицьке обласне видавництво.
- Попп, Р.** (2016). Соціальні трансформації в Дрогобицькій області (1944–1953 рр.). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 16, 94–103.
- Попп, Р.** (2017). Газета «Радянське слово» як джерело вивчення повсякдення населення Дрогобиччини (за матеріалами 1950 року). *Дрогобицький краєзнавчий збірник, XIX–XX*, 473–481.
- Свійонтик, О., & Галів, М.** (2021). Повсякденні аспекти шкільництва на Дрогобиччині в 1947–1948 р.: нове документальне свідчення. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 44 (1), 4–12.

References

- Andriushchenko, E., & Kahanov, Yu.** (2022). Materialno-pobutovi umovy zhyttia meshkantsiv Zakhidnoi Ukrainy u spetspovidomlenniakh radianskykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1946–1953) [Material living conditions of residents of Western Ukraine in special reports of Soviet state security agencies (1946–1953)]. In V. Ilnytskyi (Ed.), *Zakhidni zemli Ukrainy u pershi pislivoienni roky (1944–1953): povsiakdenne zhyttia: kolektyvna monohrafiia – Western Lands of Ukraine in the First Post-War Years (1944–1953): Everyday Life: Collective Monograph* (pp. 337–348). Riga, Latvia: "Baltija Publishing" [in Ukrainian].
- Vronska, T.** (1998). Diia kartkovoï systemy v Ukraini u voïenni ta povoienni roky (1941–1947) [The Operation of the Card System in Ukraine in the War and Post-War Years (1941–1947)]. *Storinky voïennoi istorii: zbirnyk naukovykh prats – Pages of Military History: Collection of Scientific Works*, 2, 156–169 [in Ukrainian].
- Haliv, M., Ilnytska, N., & Grand, M.** (2022). Povsiakdenne zhyttia naselennia Drohobychchyny (1947–1948): nove dokumentalne svïdchennia [Everyday Life of the Population of Drohobychchyna (1947–1948): New Documentary Evidence]. In V. Ilnytskyi (Ed.), *Zakhidni zemli Ukrainy u pershi pislivoienni roky (1944–1953): povsiakdenne zhyttia: kolektyvna monohrafiia – Western Lands of Ukraine in the First Post-War Years*

- (1944–1953): *Everyday Life: Collective Monograph* (pp. 183–242). Riga, Latvia: "Baltija Publishing" [in Ukrainian].
- HDA SBU – Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy [Branch State Archive of the Security Service of Ukraine].
- Danylenko, V.M.** (Ed.). (2010). *Povoienna Ukraina: narysy sotsialnoi istorii (druha polovyna 1940-kh – seredyna 1950-kh rr.) [Postwar Ukraine: essays of social history (second half of the 1940s – mid-1950s)]*. (Vol. 1 (1–2)). Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Ilnytskyi, V., Hrynyk, L., & Kantor, N.** (2022). Povstanske povsiakdennea u voiennykh realiakh (1944–1950-i rr.): vybrani pytannia [Rebel Everyday Life in Wartime Realities (1944–1950s): Selected Issues]. In V. Ilnytskyi (Ed.), *Zakhidni zemli Ukrainy u pershi pisliavoienni roky (1944–1953): povsiakdenne zhyttia: kolektyvna monohrafiia – Western Lands of Ukraine in the First Post-War Years (1944–1953): Everyday Life: Collective Monograph* (pp. 94–115). Riga, Latvia: "Baltija Publishing" [in Ukrainian].
- Isaikina, O.** (2006). *Pobut ta dozvillia miskoho naseleння Ukrainy v povoiennyi period (1945–1955 rr.) [Life and Leisure of the Urban Population of Ukraine in the Post-War Period (1945–1955)]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Isaikina, O.** (2010). Pobut miskoho naseleння Ukrainy v povoiennyi period (1945–1955 rr.) [Life of the Urban Population of Ukraine in the Post-War Period (1945–1955)]. *Istoriia povsiakdennosti: teoriia i praktyka: materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (Pereiaslav-Khmelnytskyi, 14–15 travnia 2010 r.) – History of Everyday Life: Theory and Practice: Proceeding of the All-Ukrainian Scientific Conference (Pereiaslav-Khmelnytskyi, May 14–15, 2010)*. (pp. 181–184). Pereiaslav-Khmelnytskyi [in Ukrainian].
- Kovpak, L.** (2003). *Sotsialno-pobutovi umovy zhyttia naseleння v II-y polovyni XX st. (1945–2000 rr.) [Social and household living conditions of the population in the second half of the 20th century (1945–2000)]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Koliastruk, O.A.** (2012). Povsiakdenne zhyttia ukrainskoho suspilstva u pershi povoienni roky (1944–1947) [Everyday Life of Ukrainian Society in the First Post-War Years (1944–1947)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Istoriia – Scientific notes of Mykhailo Kotsyubynskiy Vinnytsia State Pedagogical University. Series: History, 20*, 131–136 [in Ukrainian].
- Narodne hospodarstvo.** (1956). *Narodne hospodarstvo Drohobyt'skoi oblasti. Statystychnyi zbirnyk [National economy of Drohobych region. Statistical collection]*. Drohobych: Drohobyt'ske oblasne vydavnytstvo [in Ukrainian].

- Попп, R.** (2016). Sotsialni transformatsii v Drohobytiskii oblasti (1944–1953 rr.) [Social Transformations in the Drohobych Region (1944–1953)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanitarian Sciences*, 16, 94–103 [in Ukrainian].
- Попп, R.** (2017). Hazeta «Radianske slovo» yak dzherelo vyvchennia povsiakdennia naselennia Drohobychchyny (za materialamy 1950 roku) [The Newspaper "Soviet Word" as a Source of Studying the Population's Everyday Life of Drohobych Region (based on materials from 1950)]. *Drohobytiskyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Local History Collection*, XIX–XX, 473–481 [in Ukrainian].
- Sviontyk, O., & Haliv, M.** (2021). Povsiakdenni aspekty shkilnytstva na Drohobychchyni v 1947–1948 r.: nove dokumentalne svidchennia [Everyday Aspects of Schooling in Drohobych Region in 1947–1948: New Documentary Evidence]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of Humanitarian Sciences*, 44 (1), 4–12 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 30.09.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 31.10.2022 р.*